ISSN 2010-720X

ILIM HÁM JÁMIYET

Bul dúnyanıń kórki adam balası
Ájiniyaz

Ájiniyaz atındağı
NÓKIS MÁMLEKETLIK
PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTÍ
NMPI
1934

FAN VA JAMIYAT

2022 (№2)

ISSN 2010-720X
2004-jıldıń mart ayınan baslap shıǵa basladı

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ HÁM ORTA ARNAWLÍ BILIMLENDIRIW MINISTRLIGI

ÁJINIYAZ ATÍNDAǴÍ NÓKIS MÁMLEKETLIK PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTÍ

ILIM hám JÁMIYET

Ilimiy-metodikalıq jurnal

Seriya: Pedagogika ilimleri. Psixologiya ilimleri

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

FAN va JAMIYAT

Ilmiy-uslubiy jurnal

Seriya: Pedagogika fanlari, Psixologiya fanlari

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

НАУКА и ОБЩЕСТВО

Научно-методический журнал

Серия: Педагогические науки, Психологические науки

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

SCIENCE and SOCIETY

Scientific-methodical journal

Series: Pedagogical sciences, Psychological sciences

№2
2022

Shólkemlestiriwshi: Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı hám jurnal redakciyası jámááti

Shólkemlestiriw komiteti baslıǵı: OTEMURATOV B. – NMPI rektorı

Bas redaktor:

ALLAMBERGENOV K. - filologiya ilimleriniń doktorı, professor

REDKOLLEGIYA AǴZALARÍ

b.i.d., prof. **Allamuratov B.** (Nókis)
Yu.i.k., doc. **Allamuratov A.** (Nókis)
p.i.d., prof. **Alewov U.** (Nókis)
f.i.d., doc. **Ayımbetov M.** (Nókis)
f.i.d., prof. **Ashirbaev S.** (Tashkent)
t.i.d., prof. **Ballieva R.** (Nókis)
f.i.k., doc. **Bekbergenova M.** (Nókis)
f.i.k., doc. **Davletov B.** (Nókis)
ps.i.f.d. (PhD) **Djolimbetova M.** (Nókis)
p.i.k., doc. **Darmenov J.** (Nókis)
p.i.d., prof. **Eralin Q.** (Shımkent)
p.i.d., prof. **Erkibaeva G.** (Turkistan)
f.i.d. (DSc), doc.**Ernazarova M.** (Nawayı)
p.i.d., prof. **Xalilov F.** (Tashkent)
t.i.d., prof. **Xolikova R.** (Tashkent)
f.i.d., prof. **Ibragimov Yu.** (Nókis)
a/x.i.d., doc. **Jumamuratov A.** (Nókis)
p.i.k., doc. **Jumabaev N.** (Nókis)
f.i.d. (DSc), doc. **Kerwenov T.** (Nókis)
p.i.d. (DSc), doc. **Qadirov Q.** (Nókis)
p.i.d.(DSc), doc. **Qarlıbaeva G.** (Nókis)
f.i.d. (DSc), doc. **Qazaqbaev S.** (Nókis)
f.i.k., prof. **Qochanov Q.** (Nókis)
f.i.d.(DSc), doc. **Qurbaniyazov G.** (Nókis)
p.i.k., doc. **Qurbaniyazova Z.** (Nókis)
f.i.d., prof. **Mamedov N.** (Baku)
p.i.k., doc. **Mamirbaeva D.** (Nókis)
ps.i.f.d., (PhD) **Nurımbetova E** (Nókis)
p.i.k., doc. **Pazılov A.** (Nókis)
f.i.d. (DSc), doc. **Palımbetov K.** (Nókis)
f.i.d. (DSc), doc. **Pirniyazova A.** (Nókis)
p.i.d., prof. **Raximov B.** (Gulistan)
p.i.d., prof. **Ruziev E.** (Urgench)
f.i.f.d., (PhD), prof. **Sapaeva F.** (Nókis)
p.i.f.d., (PhD), doc. **Sultanova A.** (Nókis)
p.i.k., doc**. Tajieva A**. (Nókis)
ps.i.d. (DSc). **Utepbergenov M.** (Nókis)
p.i.d., doc. **Utebaev T.** (Nókis)
p.i.d., prof. **Yuldashev Q.** (Tashkent)
p.i.d., doc. **Yusupov Q.A.** (Nókis)

Juwaplı redaktorlar:
f.i.d.,(Ph.D) prof. F.Sapaeva – ózbek tili boyınsha
PhD, doc. G.Kdirbaeva – rus hám inglis tilleri boyınsha
Q.Biysenbaev – qaraqalpaq tili boyınsha

Q.Biysenbaev - juwaplı xatker
Z.Xodjekeeva - korrektor
N.Allamuratova - operator

Jurnal 1992-jıldan «Qaraqalpaqstan muǵallimi» atamasında shıǵarıla baslaǵan. 2004-jılda «Ilim hám jámiyet» atamasına ózgertilip, 01-022-sanlı gúwalıq penen Qaraqalpaqstan Respublikası Baspasóz hám xabar agentligi tárepinen dizimge alınǵan.

2020-jılı 07-avgustta Ózbekstan Respublikası Prezidenti Administracyası janındagı xabar hám ǵalaba kommunikaciyalar agentligi tárepinen qayta dizimge alınıp, 1098-sanlı gúwalıq berilgen.

«Ilim hám jámiyet» jurnalı Ózbekstan Respublikası Ministirler kabineti janındaǵı Joqarı Attestaciya Komissiyası kollegiyasınıń qararı menen tómende kórsetilgen pánler boyınsha ilim doktorı dárejesin alıw ushın maqalalar járiyalanıwı tiyis bolǵan ilimiy basılımlar dizimine kirgizilgen:

- ***01.00.00 – fizika-matematika ilimleri;***
- ***03.00.00 – biologiya ilimleri;***
- ***05.00.00 – texnika ilimleri;***
- ***07.00.00 – tariyx ilimleri;***
- ***10.00.00 – filologiya ilimleri;***
- ***11.00.00 – geografiya ilimleri;***
- ***13.00.00 – pedagogika ilimleri;***
- ***19.00.00 – psixologiya ilimleri.***

❖ ***Pedant tip*** - ziddiyatlarga kam qo'shiladi, ko'pincha passiv holatda bo'ladi, atrofdagilarga ko'plab rasmiy talablar qo'yadi, tartibli, jiddiy ishonchli xodim.

❖ ***Xavotirli tip*** - kamgap, odamovi, o'ziga ishonmaydi, ziddiyatlardan o'zini olib qochadi, tinchliksevar, o'z-o'zini tanqid qiladi. Topshiriqlarni vaqtida bajaradi.

❖ ***Emotiv tip*** - tor doiradagi kishilar bilan muloqotga kirishishni yoqtiradilar, xafa bo'lsa tashqaridan sezdirmaslikka harakat qiladi, mehribon, g'amxo'r, ma'suliyatni his qiladi. Boshqalarning yutuqlaridan quvonadi.

❖ ***Namoyishkorona (demonstrativ) tip*** - muloqotga tez kirishadi, yetakchilikka intiladi, hokimiyat va maqtovni yoqtiradi, boshqalarni o'ziga jalb qila oladi, noyob tafakkurga, xulq-atvorga ega.

❖ ***Ekzaltirlashgan tip***- o'ta muloqotga kirishuvchan, ko'p gapiradi, qiziquvchan, do'stlari va yaqinlarga e'tiborli, boshqalarga yordam beradi, did-farosatli, samimiy.

❖ ***Ekstrovertlashgan tip*** - muloqotga kirishuvchan, do'stlari ko'p, ziddiyatlardan o'zini olib qochadi, boshqalarni diqqat bilan eshitishi mumkin. Topshiriqlarni vaqtida bajaradi.

❖ ***Introvertlashgan tip*** - muloqotga kirishishga qiynaladi, "ichimdagini top", falsafiy fikr yuritishni yoqtiradi, qat'iyatli, e'tiqodi mustaqkam, qaysar, tafakkuri qotib qolgan.

To'g'ri tashkil etilgan ta'lim-tarbiya jarayonida xarakter aksentuatsiyasini tarbiyalash va tuzatish mumkin. Psixologiya tarixida xarakterning tipologiyasini yaratishga bir necha bor urinib ko'rilgan. Nemis psixologi va psixiatri E.Krechmer tomonidan XX asr boshlarida tavsiya etilgan tipologiya eng mashhur va dastlabki urinishlardan biri edi. Keyinchalik uning hamkasblari **U.Sheldon, E.Fromm, K.Leongard** va **A.E.Lichkolar** tomonidan ham shunday tipologiyalar tavsiya etilgan. Inson xarakterining barcha tipologiyalari quyidagi asosiy g'oyalarga muvofiq tarzda tashkil etilgan.

1.Inson xarakteri uning ontogenetik taraqqiyoti mobaynida namoyon bo'la boshlaydi va butun hayot davomida barqaror bo'lib boradi.

2.Xarakter tarkibiga kirgan xususiyatlar tasodifiy uyushgan emas. Ular xarakter tipologiyasini tuzish imkonini beruvchi bir-biridan farq qiluvchi tiplardan iborat.

3.Mazkur tipologiyaga ko'ra ko'pchilik kishilarni ma'lum guruhlarga birlashtirish mumkin.

E.Krechmer odam tanasining tuzilishi va konstitutsiyasiga ko'ra, eng ko'p uchraydigan uchta tipni ajratib ko'rsatgan (astenik, atletik, piknik). Ularning har biri shaxsni ma'lum xarakter tiplari bilan bog'langan bo'lsa ham, aslida hech qanday ilmiy asoslab bo'lmaydi.

1.Astenik tip - Krechmer fikricha, uncha katta bo'lmagan gavda tuzilishli, o'rtacha yoki undan balandroq bo'yli, oriq kishilardir. Asteniklarning tana va yuz terisi nozik, yelkasi tor, yassi, mushaklari yaxshi rivojlanmagan.

2.Atletik tip - sklet va mushaklar yaxshi rivojlangan, o'rtachadan yuqori, baland bo'yli, keng elkali, kuchli ko'krak qafasli, boshini tik tutib yuradigan kishilardir.

3.Piknik tip - bosh, ko'krak qafasi va qorin bo'shlig'i yaxshi rivojlangan, semirishga moyil, tayanch-harakat a'zolari yaxshi rivojlanmagan kishilardir.

E.Krechmer mazkur tiplar bilan ayrim ruhiy kasallik o'rtasida muvofiqlik bor, degan fikrni ilgari suradi. Masalan, atletik va astenik tiplar shizofreniyaga moyilroq deb hisoblaydi.

E.Krechmer tipologiyasi hayotiy kuzatishlar asosida xulosalar chiqarish orqali tuzilgan bo'lsa ham kamchiliklarga ega. Ba'zi ilmiy tadqiqotlar ma'lum tana tuzilishiga ega kishilar ruhiy kasalliklarga moyil ekanligini aniqladi va xarakter aksentuatsiyasi haqidagi fikrlarni ilgari surish imkonini berdi.

Xulosa qilib aytganda bola xarakterining tarkib topishida jamoaning tarbiyalovchi roli nihoyatda katta. Inson yakka, bir-biridan ajralgan tarzda hayot kechirmaydi, muayyan jamoada, ya'ni muayyan oilada, maktabda, sexda va hokazolarda hayot kechiradi. Jamoa shaxs bilan jamiyat o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'indir. Har bir o'qituvchi va tarbiyachi bola xarakterining ayrim xislatlarini tarbiyalashda faqat jamoa orqali ta'sir qilib, ijobiy natijalarga erishishi mumkin.

Xarakterning tashabbuskorlik, qat'iyatlilik, dadillik, sabotlilik singari ijobiy xislatlari bolalar bog'chasida o'yin faoliyatida tarkib topa boshlaydi. To'g'ri uyushtirilgan maktab jamoasi sharoitida o'quvchilarda uyushqoqlik, intizom, saranjom-sarishtalik, o'z-o'zini tuta bilish, o'zini idora qilish, o'ziga nisbatan talabchan bo'lish kabi xarakter xislatlari tarbiyalanib yetishadi. Kishi jamoada bir-bir bilan aloqa qilish jarayonida boshqalarning va o'zining xarakter xususiyatlarini bilib oladi. Xarakterni bir xili ijobiy, boshqa bir xili salbiy ekanligini ajratib oladi. Bunday sharoit kishini o'z xarakterini o'zi tarbiyalash, jumladan, o'z xarakterini qaytadan tarbiyalashni yo'lga soladi.

Har bir kishi ma'lum yoshdan boshlab o'z xarakteri va uning sifatlari uchun o'zi javobgardir o'z xarakterini tarbiyalashda kishi avvalo yaxshi fazilatlarini ko'zda tutmog'i lozim. O'z kamchiliklariga iqror bo'lish kamchiliklarini yo'qotishga boshlaydi.

Adabiyotlar

1. Бодалев А. А. Психология о личности. –М.: Изд-во МГУ, 1988.
2. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. –М.: «Просвещение», 1986.
3. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. –T.: 2002.
4. Джемс В. Психология. –М.: 1991.
5. Леонгард К. Акцентуированные личности. –Киев: «Вища школа», 1989.
6. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. 1-2 kitob. –T.: 2002.

REZYUME

Shaxsni rivojlantirishda xarakter xususiyatining ahamiyati va uni yaxshi fazilatlarini tarbiyalash yo'llari ko'rib chiqilgan.

РЕЗЮМЕ

Рассмотрено значение черты характера в развитии его личности и пути воспитания его хороших качеств.

SUMMARY

The importance of a character trait is considered in the development of his personality and the ways of educating his good qualities.

КӘМИЛ ИНСАН БОЛЫП ЖЕТИЛИСИЎДЕ ДЕНЕ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТТЫҢ ӘҲМИЙЕТИ

Б.Қ.Еримбетов – *педагогика илимлери бойынша философия докторы, доцент*

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: жисмоний тарбия, спорт, саломатлик, чаққонлик, фаоллик, ривожланиш, тарбия.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, здоровье, ловкость, активность, развитие, воспитание.

Key words: physical training, sports, health, dexterity, activity, development, education.

Мәмлекетимиз ғәрезсизликке қәдем қойған дәслепки күнлеринен-ақ биз елимизде ҳеш кимнен кем болмайтуғын еркин демократиялық жәмийет қурыў ушын кең көлемли ўазыйпаларды шешиўге ылайық болған, "физикалық ҳәм руўхый жетик, миллий ҳәм улыўма инсаныйлық қәдириятлар руўхында

тәрбияланған әўладты кәмалға келтириўди өз алдымызға жоқары мақсет етип қойғанбыз” [1].

Инсандағы бар болған мүмкиншиликлерди раўажландырыў ушын адамның анаў яки мынаў өзгешелигине, оның бир қатар өзине тән болған қәсийетлерин бағдарлаўға бир тәреплеме қатнас жасаў жолы менен ерисип болмайды. Әсиресе, дене тәрбиясы ҳәм спорт тараўында қәнигелер өз маманлық дәрежелерин тек өз кәсиби шеңберинде ғана емес, ал ишки әлеми, яғный руўхый дүньясын да байытып барыўы керек. “Дене тәрбиясы ҳәм спорт тараўында жоқары тәжирийбели қәниге өз кәсип дәрежесин үзликсиз асырып барыўы керек” [2:8].

Инсанның барлық тәреплерин есапқа алыўшы илажлар комплекси ғана унамлы нәтийже бериўи мүмкин. Сол себепли ҳәзирги дәўирде жәмийет раўажланыўының тийкарғы күши ретинде адамға жаңаша қатнас жасыўдың социаллық, сиясий, материаллық, руўхый, физикалық, этикалық ҳәм басқа мәселелердиң шешимин таппай турып, халықтың саламатлық дәрежесин жақсылап болмайды. Усы мәселелер комплексинде инсан искерлигиниң барлық бағдарларында социаллық ўазыйпаларды шешиўде инсанның физикалық раўажланыўы мәселеси мүнәсип ҳәм барған сайын үлкен әҳмийетке ийе болмақта.

Мәмлекетимизде спорт тараўында кең көлемли реформалар әмелге асырылып атыр. Атап айтқанда, балалар спортына үлкен итибар қаратылып, бир қатар илаж ҳәм өзгерислер әмелге асырылып, мәмлекетимиздиң барлық аймақларында спорт иморатлары заманагөй талаплар шеңберинде қурылып, олар заманагөй спорт қураллары менен үскенеленип атыр. Бундай ҳәрекетлер тийкарында жаратылып атырған шараят балаларда спортқа болған мүнәсибеттиң өзгериўине алып келмекте. Енди олар тек бос ўақытларында спорт пенен шуғылланыўға ғана емес, ал спорт саламатлық ҳәм көркемликтиң тийкары екенлигин аңлап үзликсиз шуғылланып барыўға әдетленбекте.

Инсан ҳәр түрли физикалық шынығыўларды ийелеўи ҳәм жедел ислете алыўы арқалы өзиниң физикалық жағдайы ҳәм таярлығын жақсылайды, физикалық тәрептен жетилисип барады. Физикалық жетилискенлик инсанның сондай физикалық мүмкиншиликлери дәрежесин сәўлелендиреди, оған тәбийий күшлерин толық әмелге асырыў мүмкиншилигин береди, жәмийетке зәрүр болған ҳәм оған керекли болған социаллық мийнет искерлиги түрлеринде табыслы қатнасыў, оның масласыў имканиятларын күшейтиў ҳәм сол тийкарда социаллық өсиўди тәмийинлеп береди. Физикалық жетилискенлик дәрежеси үзликсиз раўажланыўы ушын қаншелли тийкарларды бериўи менен бирге, қандаў дәрежеде жаңа сапа өзгерислерине “ашық”лығы бойынша ҳәм инсанның жетилисип барыўында шараятлар жаратылғанлығы менен анықланады.

Физикалық жетилисиў инсанның умтылысларын белгилейди, оның таңлаған спорт түри ямаса физикалық-мәдений ҳәм спорт искерлиги арқалы раўажланып барыў процесин нызамлы көрип шығады, динамикалық жағдай ретинде пүтин раўажланыўын тәмийинлейди. Соның менен бирге, оның мрфофункциональ ҳәм социал-психологиялық қәсийетлери бойынша оның индивидуаллығын ашыў ҳәм раўажландырыў қуралларын таңлаўды тәмийинлейди. Сол себепли физикалық жетилискенлик жаңа жетилисип шығып атырған қәнигениң көпшилиги қәлейтуғын ямаса жақтыратуғын белгиси болып ғана қоймай, оның жеке қәсийетлери қурамының зәрүр ҳәм керекли элементи болып есапланады. Атап айтқанда, спортшылардың толық жетилисиўинде тек ғана шынығыўлар зәрүрли емес, жарысларды шөлкемлестириў, оларда қатнасыў қәнигениң толық өзин спортқа бағдарлаўын да белгилеп барады. “Шуғылланыў процесинде спортшылардың жоқары спорт нәтийжелерине ерисиўде жәрдем беретуғын барлық тәрепин жоқары дәрежеде көрсете алыў ушын шараятлар жаратыў мүмкиншилиги жоқ. Жарысларда ҳәр бир спортшы өз қарсыласын жеңиўге умтылады ҳәм бул умтылыў спортшыдан барлық күшти жумсаўды талап етеди. Бул тек ғана инсанның функциональлық мүмкиншиликлерин көрсетиў имканиятын берип қоймай, оларды қәлиплестириў қуралы болып та хызмет етеди” [2:326].

Студентлердиң де физикалық-мәдений ҳәм спорт искерлиги – жәмәәтлик ҳәм жеке қызығыўшылықларды, жәмәәтлик зәрүр болған индивидуал мүтәжликлерди қәлиплестириўши факторларды бирлестириўши нәтийжели механизмлерден бири болып табылады. Оның арнаўлы ядросы болып, инсанның физикалық ҳәм руўхый орталығын раўажландырыўшы, оны нормалар, идеаллар, қәдириятлы нышанлар менен байытыўшы мүнәсибетлер есапланады. Бул жағдай ҳәм процесте инсанның қәсийетлеринде социаллық тәжирийбениң жүзеге шығыўы, раўажланып барыўы жүз береди ҳәм оның тәбийий ишки күшлериниң сыртта нәтийже бериўи бақланады.

Бундай искерликтиң мақсетли өзгешелиги инсанның социаллық жеделлиги асыўының қүдиретли қуралы болып барады. Инсанның физикалық мәденияты өзин үш тийкарғы бағдарларда көрсетеди. Биринשиден, өз-өзин раўажландырыў уқыбын анықлайды, инсанның социаллық ҳәм руўхый тәжирийбеси менен тийкарланған “өзи”н раўажландырыўға бағдарланғанын сәўлелендиреди, дөретиўшилик “өз-өзин қурыўға” умтылыўын, өз-өзин толық жетилистириўин тәмийинлейди. Екиншиден, физикалық мәдeният – өз искерлигин қурайтуғын, баслама көрсетиўши жаңа болажақ қәнигениң тийкары болып табылады, оның кәсиплик мийнети ҳәм предметине бағдарланған физикалық мәдeният қуралларын қоллаўда дөретиўшиликти көрсетеди. Үшиншиден, физикалық мәдeният – инсанның “басқалар” менен болған физикалық-мәдений ҳәм спорт, жәмәәтлик ҳәм кәсиплик искерлик процесинде жүзеге келетуғын мүнәсибетлерге бағдарланған дөретиўшилигин сәўлелендиреди ҳәм өз үстинде ислеў көнликпе ҳәм тәжирийбелериниң раўажланып барыўын тәмийинлеў менен бирге, руўхый күшлерин де байытып, беккемлеп барады. Бул искерликте инсанның жақынлары, туўысқанлары ҳәм әтирапындағылары, кәсиплеслери менен қаншелли байланыслары кең ҳәм бай болса, соншелли оның ишки субъектив әлемин көрсететуғын майданы болып, кеңейип барады.

Спорт тек ғана физикалық емес, ал руўхый-идеологиялық бәркамаллыққа ерисиўде әҳмийетли факторлардан бири есапланады. Тарийхшылардың айтыўынша, Туран ойпатында б.э.ш. III–I әсирлерде-ақ бабаларымыз гүрес, найза атыў, қылышпазлық, оқ жайдан атыў, шахмат, ылақ, бәйги сыяқлы инсанды кәмалға жеткериўши жарысларды ғалабалық түрде өткерип келген. Пидайы халқымыз неше жүз жыллар даўамында ҳәр бир ойынды қәлби менен жаратты, раўажландырды ҳәм жетилистирди. Сайланған ойын түрлерин келеси әўладлар ушын көз қарашығындай асырап-абайлап келди. Себеби, дене тәрбиясы ҳәм спорт физикалық, этикалық бәркамаллыққа ерисиўдиң әҳмийетли факторы болып табылады. Спорт шыдамлылықты, адамның мақсетке ерисиўге умтылыўын беккемлейди, қыйыншылықларға шыдаўға үйретеди, адамда жеңиске исеним, ўатанымыз, халқымыздың даңқы ҳәм атағын жәҳән жәмийетшилиги алдында уллылайды, табыслардан мақтаныў сезиминде

тәрбиялайды. Сол себепли бүгинги күнде жасларда жедел турмыслық позицияны, руўхыйлықты, жақсылық ҳәм ўатансүйиўшилик идеялларын тәрбиялаў дене тәрбиясы ҳәм спорт қураллары, формалары ҳәм усылларынан пайдаланыўдың актуал бағдарларынан бирине айланыўы керек.

Буған байланыслы миллий спорт түрлеримизден бири болған миллий гүрестиң орны әҳмийетли болып табылады. Тийкарынан, онда шынығыўлар ҳәм усыллар миллий өзгешелигимизге сиңип кеткенлиги бүгинги жасларымызда миллий қәдириятларды қәлиплестириўде үлкен әҳмийетке ийе болады.

Жоқарыда билдирилген илимий-теориялық пикирлер тийкарында жуўмақ етип төмендеги пикирлерди келтириў мүмкин: **биринширден**, жаслардың гүрес спорт түрлерине болған қызығыўшылығы, миллий қәдириятлары менен муўапықлығын үйрениў, изертлеў алып барыў спорт түриниң раўажланыўында үлкен рол ойнайды; **екиншиден**, Жоқары оқыў орынларының дене тәрбиясы бағдарларында спорт түрлерин раўажландырыўға қаратылған кең қамтылған бағдарламалар ислеп шығыў, бул спорт түриниң тағы да раўажланыўын тәмийинлейди; **үшиншиден**, жаслардың спорт түрлерине болған мүнәсибети ҳәм қызығыўшылығын үйренип барыў, тийисли усынıслар ислеп шығыў, оларды әмелиятқа енгизиў, мәмлекетте бул спорт түриниң кең көлемде раўажланыўына алып келеди; **төртиншиден**, балалар спортының раўажланыўына қаратылған бағдарламаларды ислеп шығыў ҳәм турмысқа енгизиў барысында жаслардың тек ғана саламатлығын емес, ал оларда өзине болған исеним сезиминиң қәлиплесиўинде де үлкен әҳмийетке ийе болады; **бесиншиден**, мәмлекетимизде бәркамал әўладты қәлиплестириў жолында кең көлемли реформалар әмелге асырылып атырғанда барлық факторларды инабатқа алыў зәрүр. Атап айтқанда, дене тәрбиясы ҳәм спортқа тийкарғы факторлардан бири қатнас жасаў жаслардың спортқа болған қызығыўшылықларын және де артыўында үлкен әҳмийетке ийе.

Әдебиятлар

1. Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. –Т.: “Ўзбекистон”, 2008. Т.16.348-349 -б.
2. Керимов Ф.А. Спорт кураши назарияси ва усулияти. –Т.: ЎзДЖТИ нашриёти, 2007.

РЕЗЮМЕ

Мақолада жисмоний тарбия ва спортнинг шахсни шакллантиришдаги ўрни ва аҳамияти ўрганилади. Ёшларни жисмоний тарбиялашда спорт машғулотларининг аҳамияти илмий жиҳатдан асослаб берилган. Шунингдек, жисмоний тарбия ва спортга баркамол авлод тарбиясининг асосий омилларидан бири сифатида қаралади.

РЕЗЮМЕ

В статье изучаеться роль и значение физической культуры и спорта в формирование личности. Научно обосновывается значения спортивных занятий в физической подготовки молодежи. Также, физическая культура и спорт рассматривается как из основных факторов в воспитании гармонично развитого поколения.

SUMMARY

The article deals with the role of the national struggle in the formation of national pride among the youth. The significance of the national struggle in the spiritual preparation of the youth is scientifically substantiated. The struggle is also considered as factors that serve to strengthen national characteristics.

ИЗУЧЕНИЕ ОБРАЗНОГО СОДЕРЖАНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО МУЗЫКАЛЬНОМУ ИНСТРУМЕНТУ

Ф.Н.Халилов – *доктор педагогических наук, профессор*
Ташкентский государственный университет Востоковедения

Таянч сўзлар: мусиқа, идрок, санъат, пауза, интервал, аккорд, ансамбль, динамика, крищендо, форте, пиано, квартет, квинтет, оркестр.
Ключевые слова: музыка, познание, искусство, пауза, интервал, аккорд, ансамбль, динамика, крищендо, форте, фортепиано, квартет, квинтет, оркестр.
Key words: music, cognition, art, pause, interval, chord, ensemble, dynamics, krishchendo, forte, piano, quartet, quintet, orchestra.

Национальная программа по подготовке кадров ставит целью образования формирование активной, творческой, духовно богатой личности будущего педагога-музыканта. Вся современная система непрерывного музыкального, музыкально-педагогического образования в нашей стране нацелена на решение поставленных целей и задач.

Общеизвестно, что передача знаний от старших поколений младшим осуществляется в процессе целенаправленного обучения и воспитания. В ходе такой передачи младшее поколение усваивают знания, способы деятельности, опыт творческой деятельности и содержание эмоционально - ценностного отношения миру. Средствами и источниками освоения такого опыта в процессе высшего музыкально-педагогического образования являются учебные планы и программы, книги, учебники, учебные пособия, соответствующий музыкальный материал и репертуар, компьютер и Интернет, освоение соответствующих методик, технологий и операций с предлагаемыми объектами и предметами. Но даже самые совершенные учебные материалы не могут заменить живого общения с учителем-преподавателем, так как именно он является важнейшим звеном в передаче социального опыта. Но только при наличии тесного психологического контакта учителя с учеником процесс обучения достигает своей высшей эффективности, даже при наличии всех необходимых средств обучения. В процессе обучения учитель передаёт своему ученику частицу самого себя, а зачастую и всего себя. Следовательно, чем значительней масштаб личности Учителя, тем большее положительное влияние он оказывает на рост личности своего ученика и воспитанника. Важнейшим условием эффективности учебного процесса является построение сотрудничества на основе уважения человеческого достоинства друг друга. В современной дидактике, психологии и педагогике рассматриваются две крайние, во многом противоположные позиции, характеризующие отношение учителя к действиям ученика.

Для авторитарного стиля характерна ситуация, когда более умелый (учитель), но способный учить только собственным примером (в основном наглядно-иллюстративными методами) погружает ученика в совместные действия. При этом оценка действий ученика учителем остаётся субъективной и в основном альтернативной (хорошо – плохо, правильно – неправильно). Он строго контролирует решение каждой учебной задачи, следуя стереотипам, пресекая любую инициативу как своеволие. «Подавление» здесь основной принцип «управления». При конформистском общении (либераль-

M A Z M U N Í

BAS MAQALA

Абаев С., Якубов М.А., Алламбергенов Е.К. «Жаңа Өзбекстан – Үшинши Ренессанс» идеясын әмелге асырыў стратегиясы 3

PEDAGOGIKA ILIMLERI

Pedagogika teoriyası hám tariyxı

Абдирасилов С.Ф. Тасвирий санъат дарсларида шарқий Осиё рангтасвиридан фойдаланиш 7
Алламбергенов К., Пазылов Т.А. Баслаўыш класс оқыўшыларын ўатанпарўарлық руўхында тәрбиялаўда фольклордың киши жанрларының тутқан орны 9
Алламбергенов Е.К. Комил инсон ғояси этнопедагогиканинг асосий масалалари сифатида 11
Бекетов Н.А. Последовательность, особенности и факторы педагогического исследования воспитательных работ в нашей стране 13
Bekimbetova A.A., Seitmuratova V.J. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida qoraqalpoq bolalar xalq og’zaki ijodidan foydalanish - davr talabi 15
Bekmurzaev A.K., Kulmurzaev M.A. Jismoniy madaniyat shakllanishida shaxsiy sog'liqni saqlashning ta’rkibiy qismlari 17
Ботирова Ш.И. Мастерство воспитателя в педагогическом процессе 19
Буранов И.Ф., Аманиязов С. Автоматическое построение при центральное проецирование при помощи avtocad 21
Dawkeeva A., Seytekova G. Shaxsning xarakteri muhim xususiyati sifatida 23
Еримбетов Б.Қ. Кәмил инсан болып жетилисиўде дене тәрбия ҳәм спорттың әҳмийети 26
Халилов Ф.Н. Изучение образного содержания произведений на занятиях по музыкальному инструменту 28
Исмагилов Д.К. Исследования композиционного состава тела юных футболистов 13-14 лет 30
Жумашева Г., Базарбаева А. Мактабгача таълим ёшидаги болаларининг билиш фаолиятини ривожлантиришга йўналтирилган ўқув вазиятларидан фойдаланишнинг педагогик шарт-шароитлари 32
Karimov D. Gimnastikanıń dene tárbiyası hám sport sheberligin asırıw sistemasındaǵı ornı 34
Kiyasova A., Koyshibaeva G. Oliy ta’limda talabalarga xorijiy tillarni o`qitishda innovatsion ta`lim texnologiyalaridan foydalanishda pedagogik komponentlik 36
Кулниязов Т.У. Образовательно-воспитательные практики тьюторства зарубежных вузов 37
Қабулов Қ.П. Касб танлашга муносабат тизими шакллантириш - замонавий таълим жараёнининг муваффақияти омили 40
Қалжанов П.У. Ёш волейболчиларда айрим жисмоний ва функционал кўрсаткичларни турли юкламалар таъсирида ўзгариш динамикаси 42
Қаршиева Б.Ф. Лингвистик ва касбий муҳандислик билимлари чет тили касбий коммуникатив компетентлигининг таркибий қисми сифатида 44
Qutlimuradov K.A. Bo’lajak texnologik ta’limi yo’nalishi o’qituvchilarni xalq hunarmandchiligi a’maliy darsida ka’sbiy komponentligini o’rgatishning muammo va yechimlari 46
Quchqorova N.M., Matchanova N. Tarbiyachining kasbiy kompetentligini shakllantirish 48
Mamatov D.N. Talabalarning ishlab chiqarishdagi amaliy mashg‘ulotlarini qo‘llab-quvvatlash 49
Mattiyev I.B. Pedagogik yo‘nalishlarda tahsil oluvchi talabalarda sog’lomlashtirish texnologiyasi va salomatlikni targ‘ib qiluvchi dunyoqarashni shakllantirish 52
Mattiyev I.B. Pedagogik yo‘nalishlarda tahsil oluvchi talabalarda sog`lom tafakkur va salomatlikni targ‘ib qiluvchi dunyoqarashni rivojlantirish 54
Набиев А., Эшбаева З., Бойназарова Д. Компетенциявий ёндашувни жорий этишда талабалар билими, кўникма-малакалари ва компетентлиги мониторингини баҳолаш долзарблиги (“Материаллар қаршилиги” фани мисолида) 55
Orinbetov N.T. Akademik litsey o'quvchilarida fuqarolik pozitsiyani tarbiyalashning nazariy asoslari 58
Очилов А.О. Махсус фанлар ўқитишда замонавий инновацион таълим технологиялари фойдаланиш 60
Sattorov A.R. Oliy pedagogika o’quv yurtlarida astronomiya fanidan “quyosh” mavzusini o’qitishda ilmiy-ijodiy yondashuv 62
Сейтмуратов С.Т. Вектор тушунчасининг келиб чиқиши ва унинг мактаб курси математикасига татбиқи 64
Siddikov X.T. Oliy ta’lim muassasalari talabalarining tarbiyaviy jarayonlarini tashkil etishning pedagogik-profilaktik ahamiyati 67
Содиқов Ҳ.М. Бадиий – этик матнларнинг бўлажак ўқитувчиларда коммуникатив-нутқ маданиятлари ривожланишидаги ўрни ва аҳамияти 68
Содиқова Д.Р. Узлуксиз таълим жараёнида ўқувчи - ёшларнинг ижодий фикрлаш тафаккурини ривожлантиришнинг афзаллик томонлари 70
Тошбоев С.М. Ҳисоблаш усуллари фани мавзуларини портфолио асосида ёритиш орқали талабани ўз устида ишлаш кўникмаларини шакллантириш 71
Tureniyazova A. Nochiziqli tenglamalarni yechishda nyuton va steffensen usullarining samaradorligini aniqlash 73
Turmanov Q.A. Pisa xalqaro baholash tadqiqotida kompetensiyalarni baholash masalasi 76
Тўйчиев З.Ў. Ёш гимнастикачиларнинг жисмоний сифатларини ривожлантириш 78